LUND UNIVERSITY

Rekommendationer

Stärk bibliotekariers sociala roll

Rivano Eckerdal, Johanna; Engström, Lisa

2024

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

Link to publication

Citation for published version (APA):
Rivano Eckerdal, J., & Engström, L. (2024, apr. 30). Rekommendationer: Stärk bibliotekariers sociala roll. Infrastructuring Libraries in Transformation (ILIT) .

Total number of authors:
2

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Download date: 12. Nov. 2026

INFRASTRUCTURING
LIBRARIES
IN TRANSFORMATION

Rekommendationer

Stärk bibliotekariers sociala roll

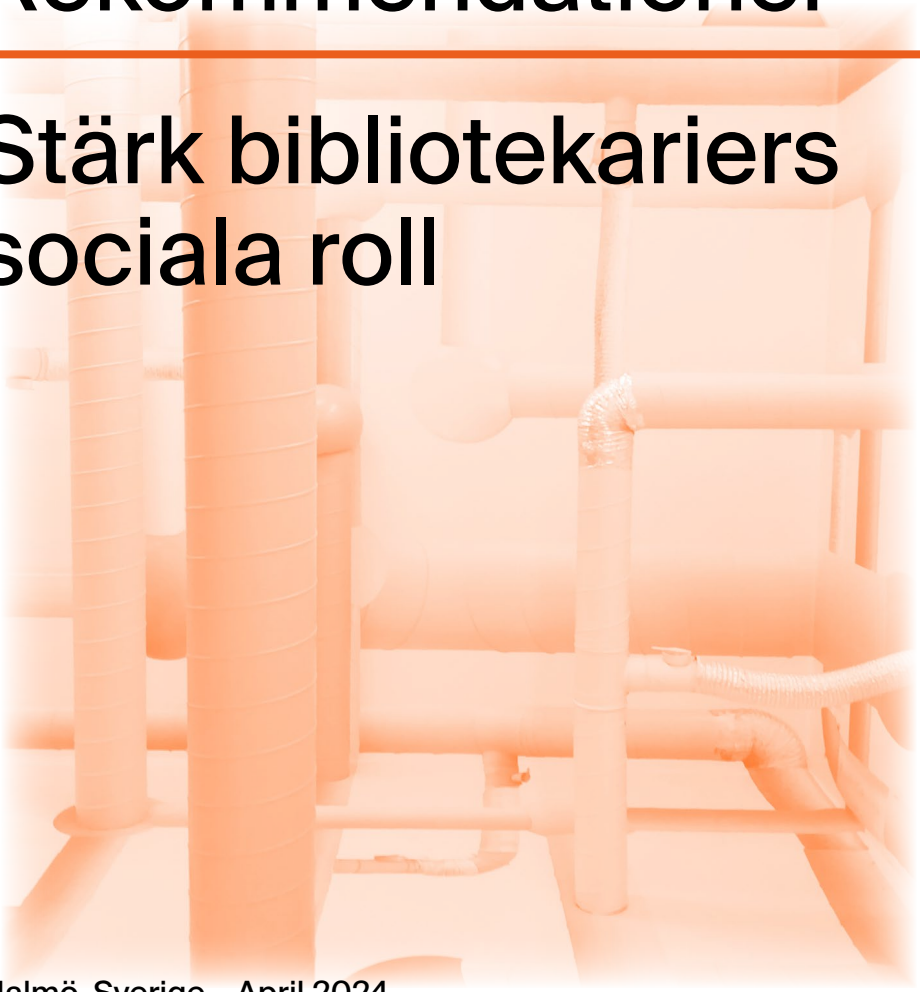

Malmö, Sverige – April 2024

Introduktion

Vi som skrivit denna text är en del av forskningsprojektet ILIT. ILIT undersöker hur folkbibliotek fungerar i en tid som präglas av sociala utmaningar. Exempel på utmaningar är segregation, diskriminering, ekonomiska åtstramningar och arbetslöshet. ILIT är en förkortning av *Infrastructuring Libraries in Transformation*. Projektet har genomförts i Sverige (Malmö), Nederländerna (Rotterdam) och Österrike (Wien) under åren 2022-2025.

Projektet har tre delar. En inriktad på bibliotekarier, en på beslutsfattare och andra intressenter och en på biblioteksbesökare. Den här texten baseras på den del av projektet där vi studerat folkbibliotekariers arbete.

Vår utgångspunkt är att förstå biblioteken som *sociala infrastrukturer*. En infrastruktur är en grundläggande struktur som är viktig för att ett samhälle ska fungera bra. Ofta menar vi sådant som ledningar för el, vatten och internet eller vägar för transport med bil, tåg, cykel eller till fots. De offentligt finansierade biblioteken är en infrastruktur som ger tillgång till information och kultur. Den svenska bibliotekslagen slår fast att det ska finnas folkbibliotek i alla kommuner.

Genom att tala om folkbibliotek som *sociala* infrastrukturer betonar vi den sociala funktion som bibliotek har. Folkbibliotek bidrar till ett väl fungerande samhälle genom att stödja människor i vardagen, bland annat genom att vara mötesplatser. Bibliotekets personal har en avgörande roll för att biblioteken ska kunna fylla denna roll. Men vi ser att denna roll hotas av nedskärningar och åtstramningspolitik. Därför vill vi uppmärksamma det stora värde som bibliotek med sin personal har för ett välfungerande, hållbart och robust samhälle.

I denna text presenterar vi rekommendationer som syftar till att stärka bibliotekariens sociala roll. Rekommendationerna kan användas som argument för att folkbibliotek med större kraft ska kunna stödja invånarna och städerna där de finns.

Forskningsprojektet ILIT

Forskningsprojektet i korthet:

• ILIT startar 2022 och avslutas 2025.
• Forskningen genomförs i tre folkbiblioteks organisationer i de deltagande länderna; Sverige, Nederländerna och Österrike.
• Sju forskare samt en social designer ingår i forskningsgruppen.
• I Sverige är Region Skåne projektpartner.
• Projektet är finansierat av EU inom ramprogrammet ERA-NET Cofund Urban Transformation Capacities (ENUTC) och den svenska delen finansieras av Formas och Energimyndigheten.
• Forskningsgruppen är tvärvetenskaplig.
• En blandning av kvalitativa metoder används, såsom intervjuer, deltagande observationer och kritisk policyanalys.
• ILIT har utvecklat en deltagande metod som vi kallar zine-workshoppar. Vi har arrangerat workshopar där människor skapat enkla publikationer, så kallade zines. Till workshopparna har vi bjudit in bibliotekarier och användare, ledning, beslutsfattare och andra intressenter. Under workshopparna har deltagarna fått i uppdrag att tillsammans undersöka hur biblioteket kan fungera och utvecklas som en *social infrastruktur*.

Rekommendationernas syfte

ILIT menar att folkbibliotekets roll som social infrastruktur i närsamhället kan stärkas ytterligare. I denna text presenterar vi våra rekommendationer om vilka förutsättningar som krävs för att bibliotekarier på bästa sätt ska kunna utföra sitt dagliga arbete att uppfylla bibliotekets roll som social infrastruktur. Rekommendationerna grundar sig i det fältarbete som de svenska projektmedlemmarna i ILIT genomförde under hösten 2022 och våren 2023 på två folkbibliotek inom Biblioteken i Malmö, samt de diskussioner och reflektioner som därefter ägt rum med biblioteksverksamma samt med representanter från Region Skåne.

Nyckelord

Folkbibliotek
Folkbibliotek finansieras av kommunerna och varje kommun måste enligt bibliotekslagen ha folkbibliotek. Folkbibliotek ska vara tillgängliga för alla. Personer med funktionsnedsättning, de nationella minoriteterna och personer med annat modersmål än svenska samt barn och unga är särskilt prioriterade grupper för biblioteken.
(Bibliotekslag SFS 2013:801)

Social infrastruktur
Infrastrukturer är grundläggande strukturer som upprätthåller viktiga samhällsfunktioner. Under lång tid har fysiska konstruktioner som vägar, elnät, vattenledningar och internet beskrivits som infrastrukturer. När ILIT talar om biblioteket som en social infrastruktur inkluderar det fysiska saker, som biblioteksrummet, men också de relationer och nätverk som biblioteksverksamheten möjliggör.

Bibliotekarie
Bibliotekarier har utbildning i biblioteks- och informationsstudier och kan arbeta med en rad olika uppgifter och mot olika målgrupper i biblioteksverksamheten. Bibliotekarieprofessionen förhåller sig till internationella etiska riktlinjer, såsom IFLA/Unescos folkbiblioteksmanifest, samt till bibliotekslagen och lokala styrdokument.

Inre och yttre arbete
Arbete i bibliotek delas in i arbetspass i yttre och inre tjänst. Yttre tjänst är sådant arbete som görs i möte med besökare ute i biblioteksrummet. Inre tjänst är sådant arbete som bibliotekarier gör för att göra verksamheten möjlig. Det inkluderar t ex att beställa och hantera medier och material, förbereda program, omvärldsbevaka samt att initiera och upprätthålla kontakter. Arbetspass i inre tjänst genomförs både inom och utanför bibliotekets väggar.

Aktuella utmaningar

Vi vill uppmärksamma fyra viktiga utmaningar för att bibliotekariers sociala roll ska fungera på bästa sätt.

1) Bygga relationer. Bibliotekarier vi har mött talar om biblioteket som en plats där både personal och användare samsas om ytor, material och övriga resurser. Bibliotekarierna organiserar och skapar förutsättningar för att biblioteket ska kunna användas på bästa sätt. Det gör personalen genom att planera rummet och aktiviteterna. I detta arbete skapas och upprätthålls relationer, både användarna emellan och mellan personal och användare. Relationsskapande kan vara konfliktfyllt och det är en del av bibliotekariers kompetens att hantera sådana konflikter. Relationsskapande arbete sker både ute i biblioteksrummet och när verksamheten planeras och organiseras av bibliotekarierna under så kallat inre arbete. Minskad tid för både yttre och inre arbete gör det svårt att hinna med det relationsskapande arbetet.

2) Ett ständigt underhållsarbete. Bibliotek är inte statiska institutioner. Tvärtom är bibliotek verksamheter som görs i det dagliga bibliotekariearbetet och i samverkan med användarna och materialet. Bibliotek är inte myndigheter och användare känner stor till-

lit till bibliotek och bibliotekarier. För att denna tillit ska upprätthållas och stärkas måste bibliotekarierna ges möjlighet att vara tillgängliga och synliga i biblioteksrummet. För lite personal i biblioteksrummet gör att det viktiga underhållsarbetet inte kan utföras på bästa sätt. För att utföra underhållsarbetet i en ständigt föränderlig organisation krävs kontinuerlig kompetensutveckling..

> “Men vi kan inte fylla i formulären [till a-kassan]. Där drar vi gränsen. Det blir helt omöjligt om vi börjar göra det.”

3) Gränser för ett hållbart bibliotekarieskap. Bibliotek fyller en rad viktiga samhällsfunktioner. Den som till exempel behöver hjälp att kontakta en myndighet, som inte förstår hur datorn fungerar, som söker en spännande bok eller som vill träna svenska kan vända sig till biblioteket. Detta pekar på bibliotekets viktiga samhälleliga roll. Mycket samhällsservice har flyttat från det fysiska stadsrummet till olika digitala plattformar. Det är en utveckling som innebär att biblioteket tar emot fler typer av frågor. Utvecklingen leder också till svåra gränsdragningar som rör skydd av personers integritet vid digital hjälp och den aktualiserar diskussionen om vad som bör ingå i bibliotekets uppdrag när andra samhällsaktörer stänger sina fysiska kontor.

4) Vilka bibliotekarieuppgifter räknas och vilka osynliggörs? Den fjärde utmaningen handlar om vilka arbetsuppgifter som värdesätts och vilka som tas för givna eller till och med osynliggörs, inte minst i utvärderingssystem som används för att rapportera biblioteksverksamheten. Idag riskerar det som inte enkelt kan mätas i antal utlån, besök eller aktiviteter att osynliggöras när personalen ska rapportera arbetet. Att exempelvis hjälpa en besökare att hitta material som kan användas för en diskussion om källkritik eller samverka med en lokal förening är grundläggande för att skapa relationer så att biblioteket kan fungera som social infrastruktur. Men det är arbete som är svårt att mäta med kvantitativa mått.

> ...det är inte möjligt att ta med uppgifter som är en del av de vardagliga aktiviteterna i biblioteket [i rapporteringssystemet]. Det måste vara utvecklingsorienterat, svara mot bibliotekens mål, vara möjligt att utvärdera och ha en tydlig effekt för befolkningen i Malmö.

Goda exempel

Folkbiblioteken fungerar redan som sociala infrastrukturer. Det blev tydligt under coronapandemin då folkbiblioteken i Malmö fortsatt höll öppet vilket var väsentligt för många. Vi har under vår studie också sett många exempel på det. Vi vill här lyfta fram några målande exempel från de observationer vi utförde under vår forskning som anknyter till de utmaningar vi lyfter ovan:

En bibliotekarie berättar att folkbiblioteket är en plats som många människor går till, även personer som kan ses som ”utanför samhället”. I biblioteket finns det internet och datorer och många kommer för att fråga om vägledning eller hjälp. Hen säger att en orsak till detta är att biblioteket inte är en myndighet: ”Folk litar på oss”. Dessutom är biblioteket en fast plats. Bibliotekarien säger att det har funnits här länge och att det alltid kommer att finnas. Biblioteket är som ett kit som förenar människor. Dessutom framhåller hen att biblioteket är en trygg och lugn plats. Bibliotekarien berättar att biblioteket verkar aktivt för att binda samman olika grupper, personer och organisationer. Hen avslutar med att konstatera att biblioteket är en social infrastruktur: ”Det är verkligen det! Problemet är att inte alla ser det så.”

Efter en dags forskning i biblioteket antecknar forskaren följande reflektion kring hur bibliotekarien utför det dagliga arbetet att upprätthålla biblioteket som social infra-

struktur: ”Det är omsorg. Att vara vänlig. Att säga ’hej’ till alla som kommer in i biblioteket. Att hjälpa till om det är möjligt. Till exempel genom att ändra i listan med reservationer så att en låntagare kan låna en specifik bok. Eller att möjliggöra ett fjärde omlån, trots att det maximala antalet omlån egentligen är tre. Att låta en användare ta med sig kopiorna, även om den inte kan betala för dem. Att tillåta humanitet och inte låta byråkratisering styra hela organisationen.”

Förslag

En viktig slutsats som vi dragit från projektet är att folkbibliotek redan fungerar som sociala infrastrukturer i staden. Personer kommer till biblioteket för att få hjälp, för att delta i ett socialt eller kulturellt arrangemang, för att låna en bok eller läsa en tidning eller för att bara sätta sig ned och slappna av en stund. Den sociala rollen innebär ett kontinuerligt arbete. Det krävs tillräckliga resurser i form av pengar, tid och möjlighet till kontinuerlig kompetensutbildning för att utföra det. De utmaningar som vi beskrivit under rubriken *Aktuella utmaningar* visar på viktiga områden att uppmärksamma för att stärka biblioteket som social infrastruktur och för att bibliotekarier ska kunna verka för ökad social hållbarhet på bästa sätt.

• Ge tid och resurser, med tillräcklig budget, för att bygga relationer. Relationsskapande är grunden för att biblioteket ska fungera som social infrastruktur. Detta innefattar alla relationer; personalen emellan, mellan personal och besökare samt mellan personal och andra aktörer och organisationer utanför biblioteket.

• Bibliotekarier och annan personal ska vara närvarande, tillgängliga och synliga i biblioteket. För att fungera som en social infrastruktur krävs ett kontinuerligt arbete. Arbetet handlar om att underhålla och anpassa biblioteket efter behov och önskemål i närsamhället. Det arbetet gör personalen i samverkan med användarna.

• Budgeten måste ge tillräckliga resurser för att bibliotekarier ska kunna verka för den mångsidiga roll som dagens samhälle kräver. Arbetet innefattar att ge samhällsinformation, vägledning, kultur, lässtimulans och mycket annat. Men ge också utrymme och möjlighet för personalen att föra ett professionellt samtal för att gemensamt sätta gränser och prioritera vad de ska ägna sin tid åt.

• Satsa på rapporterings- och utvärderingssystem som utgår från såväl besökarnas som bibliotekariernas upplevelser och erfarenheter istället för siffror. Lita på bibliotekariernas professionalism.

FORSKNINGSPROJEKTET ILIT

Social infrastruktur som gör skillnad: Folkbibliotekens transformativa kapacitet i ett åtstramat stadsliv

Infrastructuring Libraries in Transformation (ILIT) är projektets namn på engelska.
Infrastructuring the Social: Public Libraries and their Transformative Capacity in Austerity Urbanism

FINANSIERING

ILIT är finansierat av JPI Urban Europe 'ERA-NET Cofund Urban Transformation Capacities (ENUTC) inom Europeiska Unionens forsknings och innovationsprogram Horizon 2020 (Beslut No 101003758).

Projektet finansieras i Nederländerna av The Dutch Research Council (NWO); i Österrike av The Austrian Research Promotion Agency (FFG); och i Sverige av FORMAS och Energimyndigheten.

PERIOD

Maj 2022 – April 2025

WEBSITE

www.transforminglibraries.net

KONSORTIUM

Radboud universitet (Nederländerna)
Lunds universitet (Sverige)
Wiens universitet (Österrike)

CONTACT
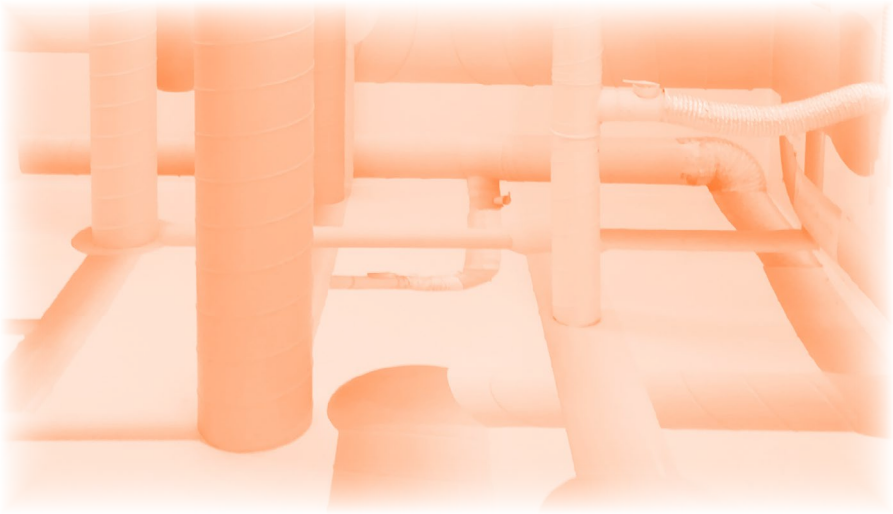
info@transforminglibraries.net